

HOE EEN KLEINE TAAL GROTE UITDAGINGEN KAN OVERWINNEN

Tien experts aan het woord over het schoolvak Italiaans

‘Wie verre reizen maakt, kan veel verhalen. Wie meerdere talen spreekt, leeft duizend malen.’ Wijze woorden, maar waarom is het voor een kleine taal als het Italiaans dan zo lastig om binnen het Nederlandse voortgezet onderwijs een stabiele voet aan de grond te krijgen?

ELISA CANDIDO

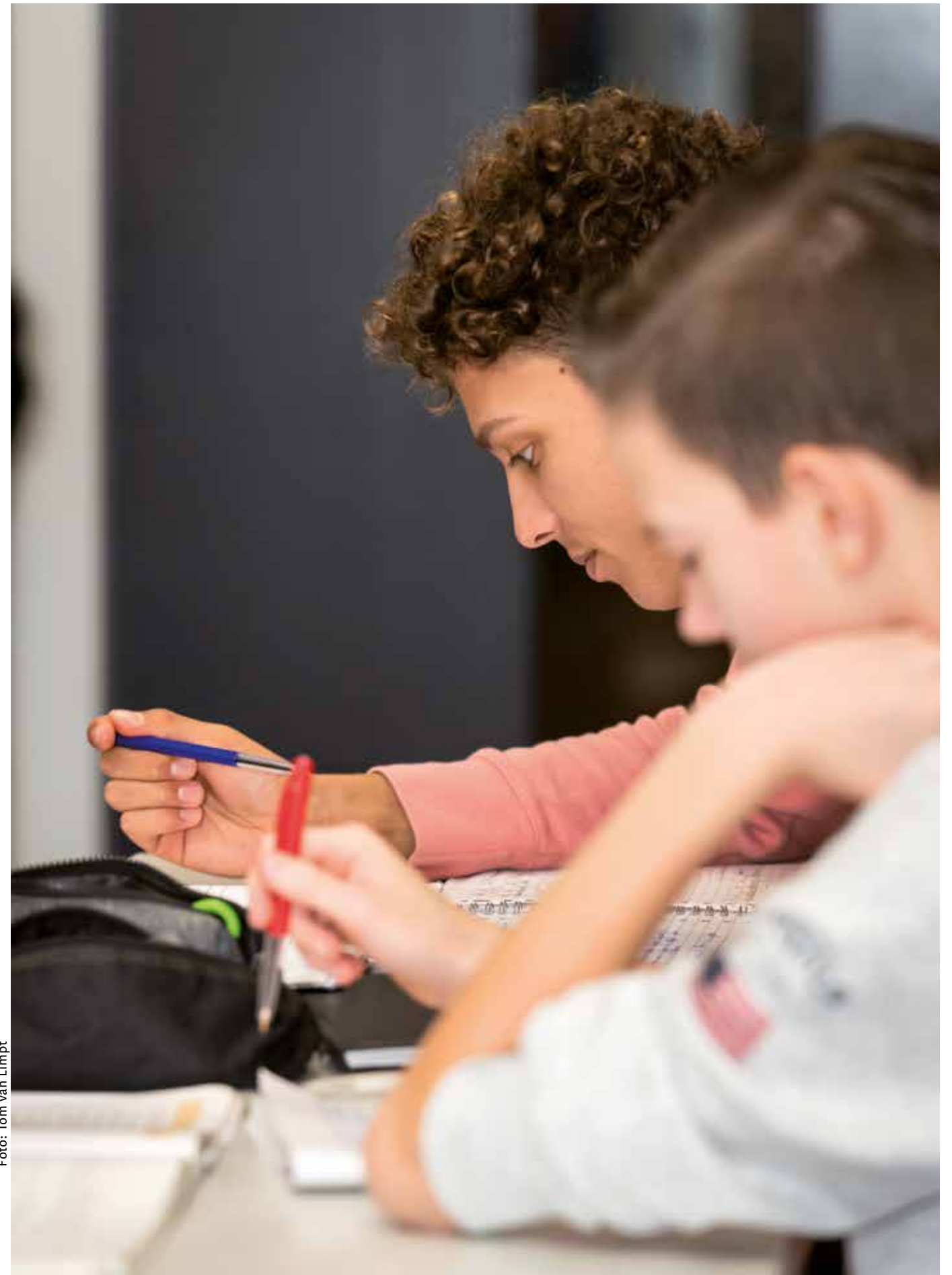
Hoewel het Italiaans al in de zeventiende eeuw door de Nederlandse upper-class gesproken werd, doet de taal pas in 1971, samen met het Spaans en Russisch, officieel zijn intrede in ons voortgezet onderwijs (Fischer, 2021). Aanleiding hiervoor vormen niet het aantal moedertaalsprekers, noch de economische banden en handelsbetrekkingen tussen beide landen; integendeel, het Italiaans wordt destijds gezien als de taal van de cultuur en de kunst. Vanaf dat moment is het Nederlandse voortgezet onderwijs dan ook een cultuurvak rijker, zo vertelt Alessandra Corda, opleidingsmanager bij de tweedegraads lerarenopleidingen talen aan de Hogeschool van Amsterdam.

In 1987 worden de drie kleine talen gelijkgesteld aan de traditionele moderne vreemde talen en mag elke leerling, ongeacht etnisch-culturele achtergrond en/of talige

voorkennis, in principe onderwijs hierin volgen (SLO, 2021). Een centraal schriftelijk eindexamen voor Italiaans is er echter vandaag de dag nog altijd niet. Het aantal scholen dat de taal structureel in het curriculum heeft opgenomen (en daarmee leerlingen de kans biedt de taal als examenvak af te ronden) is op de vingers van een hand te tellen, maar toch heeft de taal het Nederlandse onderwijs sinds 1971 niet meer verlaten.

In het in 1988 opgerichte Instituut voor de Lerarenopleiding (ILO) van de Universiteit van Amsterdam wordt de mogelijkheid geschapen om voor Italiaans een eerstegraads bevoegdheid te halen. Als vier jaar later de eerste student Italiaans zich meldt wordt Helen van Hoorn als lerarenopleider aangesteld. Sindsdien mag de opleiding van naam gewisseld zijn (Interfacultaire Lerarenopleiding), Van Hoorn is nog altijd ‘de’ lerarenopleider Italiaans van Nederland. Tot op heden heeft zij vijftien eerstegraads docenten Italiaans mogen opleiden,

Foto: Tom van Limpt

De kleine moderne talen moeten juist gezien worden als uiterst interessant en relevant voor de ontwikkeling van sociale, interculturele en persoonlijke vaardigheden

onder wie Alessandra Corda, Daniela Fasoglio, Jenni Garzon en Laura Briganti, die allen voor dit artikel geïnterviewd zijn.

Opbloei in de jaren negentig

Hoewel aan de Nederlandse universiteiten reeds in de jaren zeventig en tachtig een uitbreiding en versteviging van de positie van de taal kan worden waargenomen, zijn er maar weinig studenten die een baan in het onderwijs ambiëren. In andere sectoren is het voor een student Italiaanse Taal en Cultuur veel makkelijker werk te vinden, terwijl de banen in het voortgezet onderwijs niet voor het oprapen liggen – daarvoor zijn er simpelweg te weinig scholen in Nederland die het vak aanbieden.

Corda ziet dit ‘stabiele tekort’ in aanbod door schoolbesturen overigens niet zo snel afnemen. Onderzoek wijst namelijk uit dat het voor schoolbesturen aantrekkelijker is om het bestaande aanbod aan talen, ondanks het grote lerarentekort, te handhaven in plaats van de uitdaging aan te moeten gaan om een nieuwe taal te introduceren – met alle financiële, organisatorische en roostertechnische problemen van dien. Een nieuwe school, zoals de Q-Highschool in Arnhem, heeft het in die zin veel makkelijker. Hier maakt ook het Italiaans al vanaf dag één onderdeel uit van het curriculum.

Aan het ILO is men zich bewust van dit banenperspectief, vertelt Van Hoorn. De studenten zijn zich dit overigens ook. Hun passie voor de taal en de cultuur is echter groter dan de angst voor onzekere arbeidsomstandigheden en weerhoudt hen er gelukkig niet van zich toch voor de opleiding aan te melden. Binnen het ILO werken kleine opleidingen zoals Italiaans, Russisch en Arabisch daar waar mogelijk samen en wordt de nadruk vanaf het eerste moment op het leren creëren van niet alleen eigen lesmateriaal, maar ook gehele cursussen gelegd. De vaardigheden en kennis die daarbij worden opgedaan zijn in veel beroepen binnen en buiten de onderwijssector bruikbaar.

Het wonder van het Amsterdams Lyceum

In de jaren negentig kent het schoolvak Italiaans een kortstondige en noemenswaardige opbloei. Enerzijds als gevolg van de toenemende handel tussen Nederland en

Italië en de groeiende Italiaanse economie, anderzijds vanwege het enthousiasme en de betrokkenheid van een enkele rector, wordt de taal in deze periode aan zo’n 25 vwo’s en gymnasia, vrijwel alle met een (sterk) talig profiel, geïntroduceerd. Vaak als extracurriculair en facultatief keuzevak, maar soms ook in het kader van de jaarlijks terugkerende ‘Romereis’. Maar het betreft veelal een tijdelijke situatie, waardoor het aanbod na verloop van tijd weer verdwijnt. Aan één school vergaat het de taal echter anders.

Rond de millenniumwisseling besluit Roel Schoonveld, op dat moment rector aan het Amsterdams Lyceum, vanuit zijn passie voor het Italiaans en aangevoerd door ouders en vrienden, de taal als keuzevak op zijn school te introduceren. Enige jaren later wordt het Italiaans opgenomen in het curriculum en schrijft hij samen met Daniela Fasoglio, op dat moment docent Italiaans aan het gymnasium, een programma voor het schoolvak, dat aansluit bij het sterke taalbeleid van de school; via een speciaal intensief traject, ‘versterkt taalonderwijs’ genaamd, krijgen leerlingen de kans om onder andere het Italiaans te leren. Vandaag de dag betekent dit concreet dat een leerling gedurende de gehele onderbouw het Italiaans naast de reguliere vakken volgt. Om ervoor te zorgen dat hun rooster niet te vol wordt, nemen zij geen deel aan projectlessen en kiezen zij in de derde klas ook geen extra vak. In de bovenbouw volgen de leerlingen het vak naast het reguliere examenprogramma en sluiten het af middels de gebruikelijke schoolexamens en een internationaal erkende taaltoets (Certificazione di Italiano come Lingua Straniera) op niveau B2 of C1. Leerlingen gaan met andere woorden niet met lege handen naar huis, maar kunnen door middel van hun atheneumdiploma met versterkt Italiaans overal ter wereld hun taalkennis aantonen, en dat opent deuren.

Op de vraag wat ‘het geheim van het Amsterdams Lyceum’ is, zijn de huidige docenten, Laura Briganti en Jenni Garzon, het eens: ze nemen hun werk heel serieus en dat vertalen ze terug in hun lessen. Daarnaast is ook steun vanuit de directie een belangrijke factor – iets waar deze docenten op kunnen rekenen. De rector van het Amsterdams Lyceum, Tom van Veen, zegt: ‘Het culturele

belang van de Italiaanse taal behoeft weinig toelichting. Iedereen weet welke belangrijke rol het Italiaanse schiereiland heeft gespeeld in de geschiedenis van Europa, de wereld van de katholieke kerk en de kunst. Italië is hét reisdoel voor historici, kunstminnaars en kunststudenten uit alle delen van de wereld. Door Italiaans aan te bieden maak je de keuze je als school te onderscheiden, niet door het voor de hand liggende, maar door een vak waarvan een klein aantal leerlingen heel erg blij wordt en dat je opleiding wezenlijk verrijkt.’

Hoewel de docenten aangeven dat het aan het begin van elk jaar weer even spannend is hoeveel nieuwe leerlingen zich voor het vak zullen aanmelden, is het animo voor de taal groot. Sinds een aantal jaar ontvangt de school ook een subsidie van de Italiaanse ambassade, waarvoor zij jaarlijks een aanvraag kunnen doen. Dit helpt om de financiële kosten te dekken. Daarnaast wordt ouders wier kinderen het vak kiezen, ook om een financiële bijdrage gevraagd.

Dat de Italiaanse overheid zich met de promotie van de Italiaanse taal en cultuur in ons land bezighoudt, is overigens niets nieuws. De reeds in 1889 opgerichte Società Dante Alighieri is sinds 1982 in Nederland actief en kent vandaag de dag zo’n vijftien verenigingen, die over het hele land verspreid zijn. Voorheen lag hun focus op het behoud van de taal onder Italiaanse emigranten; in met name de jaren zestig en zeventig komen immers veel Italiaanse gastarbeiders (met hun gezinnen) naar Nederland om in de Randstad of de mijnbouw in Limburg te werken (Fischer, 2021). Vandaag de dag richten de verenigingen zich op eenieder die de taal (om beroepsredenen) wil leren. De promotie van de Italiaanse cultuur daarentegen behoort sinds de jaren vijftig tot de taken van de Italiaanse ambassade, een missie die zij via het Italiaanse Cultureel Instituut uitvoert.

De behoefte van de leerling centraal

Het Italiaans kent in de wereld zo’n 65 miljoen moedertaalsprekers en staat daarmee op de ééntwintigste plaats van meest gesproken talen in de wereld. Het scoort hoog op de ranglijst van meest geleerde derde en vierde talen (Canepo, 2019), en is een van de weinige wereldta-

len die men doorgaans niet leert vanwege commerciële, historische of politieke redenen. Het is, zoals al eerder in dit artikel aangegeven, een cultuurvak. Mensen kennen het land van de vakantie, interesseren zich voor de (opera)muziek, het lekkere eten en de vele prachtige culturele bezienswaardigheden. Ook in een pilot van Stichting Taal naar Keuze met betrekking tot de meerwaarde van meertaligheid op school is aangetoond dat leerlingen in het voortgezet onderwijs zich interesseren voor de verschillende moderne vreemde talen.* De oprichtster van de stichting, Karijn Helsloot, betreurt het dan ook dat schoolbesturen nog altijd terughoudend zijn in het aanbieden van nieuwe talen, en dit terwijl het ministerie van Onderwijs scholen wel degelijk de ruimte biedt om voor (on)bepaalde tijd een nieuw vak in het schoolplan op te nemen. De wet laat veel toe, maar scholen lijken zich dit niet altijd te realiseren, aldus Helsloot.

Het lijkt haast overbodig om hier nogmaals te herhalen welke voordelen het leren van een (extra) taal heeft. De kleine moderne talen moeten volgens Daniela Fasoglio, curriculumontwikkelaar en vakspecialist moderne vreemde talen bij SLO, juist gezien worden als uiterst interessant en relevant voor de ontwikkeling van sociale, interculturele en persoonlijke vaardigheden, die leerlingen kunnen helpen in hun vorming tot weerbare wereldburgers. Gebeurt dit via het idee van de ‘plurilingual approach’, dan maakt het leren van de ene taal het ook mogelijk om meer over andere (al geleerde) talen te weten te komen; in deze benadering leren leerlingen immers nieuwe moderne vreemde talen met steun van hun taalleerervaringen met eerder geleerde talen.

Of ze nou van huis uit een- of meertalig zijn opgegroeid, veel leerlingen interesseren zich voor taal en willen ook graag andere talen leren. Dus waarom niet inspelen op deze behoefte? Waarom niet bijvoorbeeld onderbouwleerlingen de kans geven om naast de verplichte talen ook in contact te komen met andere vreemde talen? We leven immers in een meertalige maatschappij en onze economie drijft op samenwerkingen in de hele wereld. Als de overheid deze boodschap zou uitdragen, zou dit ook, in samenhang met de komende curriculum- en kerndoelenherziening, die door het SLO gecoördineerd wordt, hopelijk meer scholen kunnen

Als je als kleine taal je zichtbaarheid wilt vergroten, moet je groots denken

stimuleren om hun aanbod aan moderne vreemde talen te vergroten.

Een toekomst voor een kleine taal

Op de vraag wat er gedaan kan worden om de uitdagingen te overwinnen waarmee een kleine taal als het Italiaans in het Nederlandse voortgezet onderwijs te kampen heeft, zijn de geïnterviewden het unaniem eens: samenwerking is de sleutel tot verandering.

Samenwerking en het bundelen van de krachten zijn essentieel als je iets wilt veranderen, zegt Claudio di Felice, universitair docent aan de Universiteit Leiden. Daniela Fasoglio voegt daaraan toe dat als je als kleine taal je zichtbaarheid wilt vergroten, je ook groots moet denken: door vakoverstijgend te werk te gaan kun je immers beter inspelen op de maatschappelijke en wetenschappelijke ontwikkelingen.

Vanuit het idee dat samenwerking voor verandering kan zorgen hebben Enrico Odelli, docent Italiaans aan de Universiteit Leiden, en Claudio di Felice in samenwerking met de sectie Italiaans van Levende Talen, de Werkgroep Italië Studie en het Onderwijsnetwerk Zuid-Holland afgelopen jaar twee studiedagen georganiseerd om verschillende partijen om de tafel te krijgen en zo een start te maken met deze samenwerking. Ook de komende bijeenkomsten zullen gewijd worden aan een verdere concrete invulling van de samenwerking; aan de bereidheid van de betrokkenen om iets te veranderen, zal het zeker niet liggen. Met de curriculum- en kern-doelwijzigingen in aantocht lijkt dit immers een ideaal moment om samen met de andere moderne vreemde talen een poging te doen het tij te keren.

Leerlingen zouden beter geïnformeerd moeten worden over de kansen die het spreken van kleine talen met zich meebrengt. Daarnaast zouden schoolbesturen (mede door de overheid) gestimuleerd moeten worden om hun curricula vanuit de behoefte van de leerling en met het oog op de meertalige maatschappij en de toenevende globalisering vorm te geven. Ook leerlingen met de profielen Natuur & Gezondheid en Natuur & Techniek kunnen baat hebben bij het leren van meer talen. Italië is bijvoorbeeld een belangrijke speler op het gebied van de astrofysica, wat het land interessant maakt voor

natuurkundigen om stage te lopen of te gaan werken. Als je dan de taal spreekt, heb je een streepje voor op andere kandidaten.

En wat te denken van de eerdergenoemde Romereis? Menig gymnasium laat de voorbereiding hierop verzorgen door een docent van de school die de taal veelal als hobby en tot op zekere hoogte geleerd heeft. Deze docenten zouden bijvoorbeeld via workshops, verzorgd door het ILO samen met de Levende Talensectie Italiaans kunnen worden bijgeschoold en zo leren een eigen korte en kwalitatief goede cursus op poten te zetten.

Het project Taal naar Keuze biedt verder scholen (gemeenschappen) de mogelijkheid om samenwerkingen aan te gaan en hybride les te geven. In dit project worden niet alleen taaldocenten meegenomen, maar ook andere betrokkenen die kennis hebben van de betreffende taal.

En dan is daar ook nog die vmbo-leerling, die best een vreemde taal wil leren, maar nog veel te vaak over het hoofd gezien wordt en dus niet als doelgroep wordt bestempeld. Waarom eigenlijk niet? ■

Met dank aan: Laura Briganti (docent Italiaans aan het Amsterdams Lyceum), Alessandra Corda (opleidingsmanager bij de tweedegraads lerarenopleidingen talen aan de Hogeschool van Amsterdam), Daniela Fasoglio (leerplanontwikkelaar en vakspecialist moderne vreemde talen bij SLO), Claudio di Felice (universitair docent aan de Universiteit Leiden), Lili Fischer (oud-student Italiaanse Taal en Cultuur aan de Universiteit Leiden), Jenni Garzon (docent Italiaans aan het Amsterdams Lyceum en ontwikkelaar Staatsexamens bij DUO), Karijn Helsloot (directeur Stichting Taal naar Keuze), Helen van Hoorn (lerarenopleider Italiaans aan de Universiteit Amsterdam), Enrico Odelli (docent Italiaans aan de Universiteit Leiden), Tom van Veen (rector van het Amsterdams Lyceum).

NOOT

* Zie voor meer informatie over het project Taal naar Keuze: Helsloot (2020).

LITERATUUR

- Canepo, C. (2019, 8 maart). *La bufala dell'italiano quarta lingua più studiata al mondo*. Pagella Politica. <https://www.pagellapolitica.it/articoli/la-bufala-dellitaliano-quarta-lingua-piu-studiata-al-mondo>
- Fischer, L. (2021). *L'italiano nel sistema scolastico olandese: Il suo spazio nelle scuole superiori tra il 1983 e il 2021* [Bachelorscriptie, Universiteit Leiden]. Leiden University Student Repository. <https://hdl.handle.net/1887/3276949>
- Helsloot, K. (2020). Meertaligheid op school werkt: Hoe een pilot leidt tot gestructureerd aanbod. *Levende Talen Magazine*, 107(4), 40-41.
- SLO. (2021, 20 januari). *Wat is de historie van de vakken Arabisch, Italiaans, Russisch, Spaans, Turks en Chinees in Nederland?* <https://www.slo.nl/vakportalen/mvt/mvt-achtergrond/historie-vakken/>

films en series

ENGELS

Normal People

Normal People

Normal People, gebaseerd op het enorm populaire boek van Sally Rooney, gaat over Connell en Marianne. Connell is een lieve, introverte jongen die niet alleen heel slim is, maar ook goed in sport en daarvoor behoorlijk populair. Marianne is ook slim, maar uit dit vaak op een enigszins hautaine manier. Dat levert haar weinig populariteit op. Behalve op school ontmoeten de twee elkaar ook daarbuiten: Connells moeder werkt als huishoudster bij Marianne thuis. Vanaf het begin is er veel aantrekkingskracht tussen de twee, maar Connell voelt zich wat ongemakkelijk bij het idee dat zijn vrienden op de hoogte zijn van hun relatie. Als beiden later naar de universiteit gaan, zijn de rollen omgedraaid. Marianne is inmiddels het mooie, slimme meisje; Connell voelt zich helemaal niet thuis in deze omgeving. De twee blijven elkaar aantrekken en afstoten. Zij worden elkaars beste vrienden, ook als ze in een andere relatie zitten. *Normal People* is een prachtige miniserie van tien afleveringen, absoluut een enorme aanrader voor gebruik in de klas, maar dan misschien alleen de eerste aflevering. Geschikt voor bovenbouw; de serie bevat wel veel expliciete seksscènes.

Normal People is te zien op NPO Start.

Tár

De wereldvermaarde dirigent Lydia Tár (Cate Blanchett) staat aan het hoofd van het Berlin Philharmoniker. In Berlijn woont ze samen met de eerste violiste van het orkest en haar adoptieochtertje. Ze heeft een absoluut gehoor en een grote drang naar perfectie. Dat maakt het zowel voor de leden van het orkest als haar huisgenoten niet altijd makkelijk. Zelf is ze zich niet altijd even bewust van haar impact op anderen. Haar carrière krijgt een vervelende wending wanneer beschuldigingen van grensoverschrijdend gedrag opduiken. Lydia voelt langzaam de grond onder haar voeten wegzakken. De film verwijst nadrukkelijk naar de MeToo-discussie, alleen is het deze keer een vrouw die het mikpunt wordt van aantijgingen. Tár werd zes keer genomineerd voor de Oscars, maar de film kreeg er uiteindelijk geen een, hoewel Blanchette wel een van de favorieten was in de categorie 'Beste actrice'. Tár is een prachtige film en zeker de moeite waard voor gebruik in de klas, wellicht in combinatie met de sectie muziek.

Tár is verkrijgbaar op dvd en blu-ray en te zien op verschillende streamingdiensten.

The Whale

The Whale vertelt het verhaal van Charlie, een man met zeer ernstig overgewicht die probeert de relatie met zijn vervreemde tienerdochter te herstellen. Charlie verdient de kost door het geven van online lessen, waarbij zijn camera altijd 'defect' is. Hij komt de deur niet meer uit en wordt voornamelijk verzorgd door de zus van zijn voormalige vriend. Hij heeft eigenlijk niets meer om voor te leven en balanceert voortdurend op het randje van de dood door zijn overgewicht. Maar als op een dag zijn zeventienjarige dochter Ellie langskomt, heeft hij toch weer iets om naar uit te kijken. Zij neemt hem het vertrek bij haar moeder nog steeds kwalijk, maar is ook wel benieuwd naar Charlies beweegredenen. Samen met een jonge man die hem probeert te bekeren, brengt Ellie weer iets van motivatie bij hem terug. Door de film heen leren we het verhaal van Charlie kennen en kunnen we beter begrijpen hoe hij uiteindelijk de man is geworden die hij nu is. *The Whale* is een mooie, wat trage film, maar kan zeker gebruikt worden in de klas. Het is een bewerking van het toneelstuk van Samuel B. Hunter.

Voor *The Whale* is het op moment van schrijven nog niet duidelijk hoe de distributie na de bioscoop zal verlopen.